AZINLIK DİLLERİNİN KULLANIMI KONUSUNDA TÜRKİYE NEREDE DURUYOR?

Where Does Turkey Stand with regard to the Use of Minority Languages?

Ayşe Dicle ERGİN[*]

ÖZET

'Azınlık' kavramının evrensel olarak üzerinde uzlaşı sağlanmış bir tanımı yoktur. Kavramın yoruma açık oluşu gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde pekçok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Kavram çeşitli uluslararası metinlere konu olmakla birlikte uygulamada devletin belirli bir topluluğa azınlık statüsü tanıması kendi takdirine bağlıdır. Diğer yandan, bireylerin devletten birtakım temel hak ve özgürlükleri garanti etmesini talep etme hakkı vardır. Bu makale niteliği gereği hassas olan azınlık haklarının korunması konusunu azınlıkların

[*] LL.M, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Kamu Hukuku Bilim Dalı, Doktora Adayı. Yazar aynı zamanda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Kosova Misyonu'nda Hukukçu olarak çalışmaktadır. Bu makalede ifade edilen görüşler yazara ait olup Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın görüşlerini tamamıyla yansıtmaz (Ayse-Dicle.Ergin@osce.org).

dilsel hakları bağlamında tartışmakta ve Türkiye'deki ulusal uygulamaları uluslararası standartlar ışığında değerlendirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Azınlıklar, Azınlık hakları, Azınlık dillerinin kullanımı, Azınlık haklarının korunmasında uluslararası standartlar, Lozan Andlaşması

ABSTRACT

The concept of 'minority' does not have a universally accepted definition. The concept's openness to interpretation raises several issues at both the domestic and international levels. Despite the fact that the concept has been addressed under various international instruments, in practice it is up to the discretion of the State to grant minority status to a certain community. On the other hand, individuals have the right to ask the State to ensure certain fundamental rights and liberties. This article discusses the sensitive issue of the protection of minority rights within the scope of language rights for minorities. It also assesses the national practices in Turkey in the light of international standards.

Keywords: Minorities, Minority rights, Use of minority languages, International standards for minority rights protection, The Lausanne Treaty

I. Giriş[1]

İki bloklu sistemin çöküşünün ardından etnik, dinsel ve dilsel grupların ülkedeki egemen topluluklarla tam eşitliğinin garanti altına alınması anlayışı hakim olmuştur. Bu anlayış azınlıkların korunması konusunda köklü değişikliklerin ortaya çıkmasına ve özellikle etnik-kültürel kimliklerin yani azınlıklar konusunun önem kazanmasına yol

[1] Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar şu şekildedir: bkz.: bakınız; C: Cilt; dn.: dipnot; haz.: hazırlayan; ibid.: aynı yazıda; md.: madde; para.: paragraf; s.: sayfa; v.d.: ve devamı; Vol.: Volume; yuk.:yukarıdaki.

açmıştır. Gelişmeler dikkatleri pekçok etnik ve kültürel grubu bünyesinde barından ülkeler üzerine toplamıştır.

Azınlıklar ve azınlık haklarının korunması konusu Avrupa Birliği üyeliğini hedeflemesi nedeniyle Türkiye açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla konu güncel kalmakta ve çoğu kez siyasi alana taşınmaktadır. Bu çalışma siyasi tartışmalardan mümkün olduğu kadar kaçınarak, Türkiye'de azınlıkların dilsel haklarının korunması konusunu hukuk temelinde incelemektedir. Konunun genişliği nedeni ile azınlık haklarının korunması bir bütün olarak değil, dilsel haklar bakımından sınırlanmıştır. Umuyoruz ki bu çalışma güncel tartışmaların sağlıklı ve bilimsel bir temelde yapılmasına yardımcı olur.

Çalışmamızın birinci bölümünde azınlık haklarının niteliği, korunması ve kapsamı; ikinci bölümünde azınlık haklarının korunması konusunda evrensel ve bölgesel uluslararası standartlar; üçüncü bölümünde Türkiye'de azınlık haklarının korunması konuları genel olarak incelenecek; dördüncü bölümünde ise Türkiye'de azınlıkların dilsel haklarının kullanımına ilişkin gündemde yer alan konular "eğitim", "medya", "özel isimlerin kullanımı" ve "yargısal ve kamusal alanda kullanım" başlıkları altında sunulacaktır.

II. Azınlıkların Korunması ve Kapsamı

A. Azınlık Haklarının Niteliği

Azınlıkların ve bunlara mensup bireylerin korunması insan haklarının korunması şemsiyesi altında değerlendirilir. Kaboğlu, azınlık haklarının insan hakları sistematiği içindeki yerini açıklarken, bunun, kavram veya ögelerine yüklenen anlama göre değiştiğini belirtir. Dolayısıyla öne çıkarılan ögeye göre azınlık haklarının yeri insan haklarının tüm kuşaklarına yayılmaktadır. Dil ve din açısından bakılırsa birinci kuşakta; eğitim, sanat ve basın-yayın özgürlükleri olarak ikinci

kuşakta ve bir bütün olarak düşünüldüğünde ise gelişme hakkı olarak üçüncü kuşakta yer alır[2].

Azınlıktan bahsedildiğinde bir gruptan bahsedildiği konusunda tereddüt olmamakla birlikte, bu hakkın bireysel bir hak mı yoksa bir grup hakkı mı olduğu konusunda değişik yaklaşımlar vardır[3]. Konu devlet tarafından sağlanan haklardan kimin yararlanacağı ile ilgilidir[4]. Bir yandan uluslararası belgelerde "azınlık grupları"ndan değil "azınlık mensubu olan bireyler"den bahsedilerek bireysel haklara vurgu yapılmaktadır[5]. Bunun ardındaki neden devletlerce azınlıklara kolektif hakların tanınması halinde bunun ülke bütünlüğünü bozacağı ve ayrılmaya neden olacağı endişesinin varlığıdır[6]. Diğer yandan azınlık haklarına "grup" düzeyinde yaklaşılması da mümkündür[7]. Bu görüşün dayanağı ise azınlık kimliğinin yalnızca ayırımcılık yasağına dayanarak ve birey temelli bir yaklaşımla yeterince korunamayacağı düşüncesidir[8].

---

[2] İbrahim KABOĞLU, "İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Türkiye" Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), Haz. İbrahim Kaboğlu, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (s. 17-28) s.22.

[3] Bülent ALGAN, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayınları, Ankara 2007, s. 62-63.

[4] Füsun ARSAVA, Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesi Işığında İncelenmesi, SBF Basımevi, Ankara 1993, s. 27.

[5] Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 27. Metin için bkz. http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm (27.12.2008); Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme ve Açıklayıcı Rapor. Metin için bkz. http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=157&CL=ENG (27.12.2008); Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildiri. Metin için bkz. http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r135.htm (27.12.2008).

[6] ARSAVA, 1993, s. 42; Baskın ORAN, Küreselleşme ve Azınlıklar, İmaj Yayınevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Basım, Ankara 2001, s.72.

[7] Doktrinde Wright bu görüşü savunmaktadır. Bkz. ALGAN, 2007, s. 64, dn. 166.

[8] ALGAN, 2007, s. 64; Javaid REHMAN, "Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları", Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), Haz. İbrahim KABOĞLU, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (s. 95-123), s. 412.

Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme[9] önerisini hazırlayan Venedik Komisyonu karma bir görüş sergileyerek, azınlık mensubu kişiler kadar azınlık haklarının da tanınması gerektiği, kolektif haklar tanınmadan azınlıkların yeterince korunamayacağını belirtmiş; yine de sözkonusu hakları azınlık mensubu kişilere tanımıştır[10]. Görüldüğü gibi uluslararası hukukta azınlık haklarının korunması konusunda "birey"in mi yoksa "grup"un mu korunması gerektiği konusunda bir ikilem yaşanmaktadır[11]. Özetle, azınlık hakları insan hakları çerçevesi içinde değerlendirilmekte, dolayısıyla hayat hakkı, eşit olma hakkı, ayırımcılık yapılmaması, din, ifade ve kültür özgürlüğü azınlık haklarının bir parçası sayılmaktadır. Diğer yandan azınlık haklarının kolektif bir boyutu da bulunmaktadır; zira söz konusu azınlık grubunun diğerlerinin yanında farklılığını kaybetmeden kültürel, dinsel ve dilsel varlığını sürdürmesi gündeme gelmektedir[12]. Doktrinde nitelik olarak azınlık hakları kolektif boyutlu bireysel haklar olarak kabul edilmektedir[13].

Azınlıklara tanınan korumaya karşı bir edim olarak azınlıkların vatandaşı oldukları devlete bağlılık gösterme, yani *sadakat yükümlülüğü* taşıdıkları kabul edilmektedir. Bununla birlikte bu sadakat yükümlülüğünün azınlığın demokratik yollarla self-determinasyon talep etmesini engellemeyeceği ileri sürülmektedir[14]. Burada bahsedilen self-determinasyon dışsal değil içsel self-determinasyon[15], yani "devletin

[9] Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme, bu çalışmada "Çerçeve Sözleşme" olarak anılmıştır.

[10] Naz ÇAVUŞOĞLU, Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları, Su Yayınları, İstanbul 2001, s. 60-61.

[11] ALGAN, 2007, s. 65; ÇAVUŞOĞLU, 2001, s. 58-64.

[12] REHMAN, s. 99.

[13] ÇAVUŞOĞLU, 2001, s. 64 ; ARSAVA, 1993, s. 68-70.

[14] ARSAVA, 1993, s. 73-74.

[15] REHMAN, s. 412; Naz ÇAVUŞOĞLU, "Azınlık Hakları: Avrupa Standartları ve Türkiye, Bir Karşılaştırma", Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), Haz. İbrahim KABOĞLU, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (s. 124-146), s. 138; Sedat SADİOĞLU, "Azınlık Sorunu ve Çözüm Önerileri" Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa

yönetim şeklini seçme ve sosyal, ekonomik ve kültürel politikalarını belirleme hakkı" dır[16].

B. Azınlık Haklarının Kapsamı

Azınlıkların korunması, azınlık mensuplarının ve gruplarının kendi kültür, dil ve dinlerinin korunması ve geliştirilmesini kapsar. İnsan hakları ise daha genel bir koruma sağlar, dolayısıyla azınlıkların korunması insan haklarının korunmasından daha ileri giden, daha özel bir koruma öngörür[17]. Bununla bağlantılı olarak devletin azınlıklara yaklaşımının nasıl olması gerektiği, yani ayırım gözetmeme ilkesi gereğince genel insan hakları normları etrafında bir koruma sağlanması mı (*negatif tutum*) gerektiği; bununla yetinmeyerek toplumun diğer fertleri ile eşit koşullara kavuşabilmeleri için devletin daha etkili önlemler alması mı gerektiği (*pozitif tutum*); yoksa her ikisinin de mi yapılması gerektiği tartışılmıştır[18]. Sorunun cevabı Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın 1935 yılında Arnavutluk'taki Azınlık Okullarına ilişkin tavsiye görüşü ile verilmiştir. Divan, azınlıkların korunmasına ilişkin antlaşmaların amacının azınlıkları sadece diğer vatandaşlarla eşit konuma getirilmesini sağlamak anlamına gelmediği, bunun yanısıra azınlıklara kendi kültür ve kimliklerini korumaları imkanı veren araçların sağlanması gerektiğini vurgulayarak ikili bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır[19]. Aynı yaklaşım Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı[20] ve Avrupa Konseyi tarafından da kabul edilmiştir[21]. Özellikle Çerçeve

---

Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), Haz. İbrahim KABOĞLU, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (s. 363-368), s. 363.

[16] Antonio CASSESE, "The Self-Determination of Peoples", The International Bill of Rights, The Covenant on Civil and Political Rights, New York, Colombia University Press 1981, Editor Louis Henkin, (s. 92-113), s. 97.

[17] ARSAVA, 1993, s. 33.

[18] Dilek KURBAN, "Confronting Equality: The Need for Constitutional Protection of Minorities on Turkey's Path to the European Union", Columbia Human Rights Law Review, Vol: 151, No. 35, 2003 (s.151-214), s. 160-161.

[19] Advisory Opinion on Minority Schools in Albania, 1935 PIJC. (Ser. A/B) No. 64 (April 6), s. 17. Görüş için bkz. s. 14 http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1935.04.06_albania/ (27.12.2008); ÇAVUŞOĞLU, 2001, s. 85; KURBAN, s. 160-161.

[20] Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, bu çalışmada "AGİT" olarak anılmıştır.

[21] KURBAN, s. 161-162.

Sözleşme azınlık haklarının korunması konusunda devletlere pozitif yükümlülükler yüklemektedir[22].

C. Tanımlama sorunu

Azınlık haklarının şekillenmesi konusunda günümüze kadar oldukça uzun bir süreç izlenmiş, fakat bu süreç içinde bağlayıcı ve evrensel kabul gören bir azınlık tanımı üzerinde uzlaşıya varılamamıştır[23]. Günümüzde en çok kabul gören azınlık tanımlaması Birleşmiş Milletler Ayırımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Özel Raportörü Francesco Capotorti tarafından önerilmiş olan tanımdır. Buna göre azınlık, "*Bir devletin geri kalan nüfusundan sayısal olarak az olup, hakim olmayan durumda bulunan, -bu devletin uyruğu olan üyeleri - etnik, dinsel ve dilsel nitelikleri bakımından nüfusun geri kalan bölümünden farklılık gösteren, üstü örtülü de olsa kendi kültürünü, gelenekleri, dinini ve dilini korumaya yönelmiş bir dayanışma hissi taşıyan grup*" tur[24]. Bu tanımın kendi içinde objektif ve subjektif unsurlar barındırdığı savunulmaktadır. Objektif unsurların sözkonusu grubu toplumun diğer kısmından ayırdığı (sayı, tarihsel özellikler, dil, din ve hakim durumda olmama...gibi), subjektif unsurun ise (azınlık bilinci) grubun kendisini diğer gruplardan farklı kabul etmesi ve her bir bireyin kolektif olarak kendilerinin grup üyesi olarak tanımlama isteği taşıması olarak kabul edildiği savunulmaktadır[25]. Capotorti raporunda grubun kendi kimliğini bir süre devam ettirmesi halinde subjektif unsurun objektif unsurun içinde

[22] Özellikle bkz. md. 4/2 ve md. 5.

[23] Bugüne kadar genel kabul görmüş bir tanımı yapılmasa da azınlıkların korunması konusunda hukuki bağlayıcılığı olan ve olmayan çeşitli enstrümanlar bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler ve AGİT belgeleri dışında Avrupa Konseyi çerçevesinde yürürlüğe giren Çerçeve Sözleşme ve Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı bu konudaki en kapsamlı uluslararası belgelerdir.

[24] Bkz. "Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities Submitted" by Mr. Francesco CAPOTORTI, Special Rapporteur of the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, para 568, UN Document E/CN.4/Sub.2/384/Add.1-7 (1977).

[25] Baskın ORAN, Küreselleşme ve Azınlıklar, İmaj Yayınevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Basım, Ankara 2001, s. 66-69; KURBAN, s. 159.

saklı bulunduğunu ileri sürmektedir[26]. Oran, grubun özel nitelikleri ve geleneklerini koruma isteğini azınlığın tanımlanmasında esaslı bir unsur saymaktadır[27].

Burada ulusal ve kültürel azınlık ayırımına da değinmek faydalı olacaktır. Genellikle ulusal azınlıkların, ülkenin belli bir coğrafyasında uzun süredir yaşayan, burayı anayurtları olarak kabul etmiş ve üyeleri ortak bir kültür ve bilinç ile birbirine bağlı olan gruplar olduğu kabul edilir. Diğer yandan kültürel azınlıklar yeni bir ülkede yerleşmek niyetiyle anayurtlarıyla bağlarını koparan göçmen yada göçmen soyundan gelen gruplardır[28]. Bununla birlikte her iki grubun tanımı arasında kesin bir çizgi çizmek olanaklı değildir.

Doktrinde azınlıkların korunması devletin egemenlik yetkisi içerisinde kabul edilmektedir[29]. Her devlet azınlık tanımının çerçevesini kendisi çizmektedir. Uygulamada genellikle devletler taraf oldukları uluslararası antlaşmalardaki azınlık tanımını benimsemekte yada antlaşmaya koydukları çekince yada yorum beyanları ile tanımın kapsamını daraltmaktadırlar[30].

III. Azınlıkların Korunmasında Uluslararası Standartlar

Günümüzde azınlık hakları korunması Türkiye'nin dahil olduğu üç sistem altında incelenebilir. Bu sistemler Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve AGİT'tir.

---

[26] CAPOTORTI, para. 567.
[27] ORAN, 2001, s. 69.
[28] KURBAN, s.160.
[29] ARSAVA, 1993, s. 36; Süleyman S. TERZİOĞLU, Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı, Birinci Basım, Alp Yayınevi, Ankara 2007, s. 4-5.
[30] Örneğin Almanya Çerçeve Sözleşmeyi imzalarken yaptığı bildirim ile Çerçeve Sözleşme'nin "ulusal azınlık" kavramını tanımlamadığını, dolayısıyla Sözleşme hükümlerinin hangi gruplar için uygulanacağına taraf devletlerin kendilerinin karar vereceğini bildirmiş ve sadece Alman vatandaşı olan Danimarkalı, Sorb, Frizian, Sinti ve Çingeneleri azınlık olarak tanıdığını belitmiştir. Fransa ise ülkesinde azınlık bulunmadığını belirtmiştir. Sözleşme metni ve çekinceler için bkz http://www.coe.int/t/dghl/monitorings/minorities/default_en.asp (27.12.2008).

A. Birleşmiş Milletler

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin[31] 27. maddesi dışında Birleşmiş Milletler sözleşmeleri azınlıkların korunması konusunda bağlayıcı hükümler içermemektedir. Sözkonusu 27. madde, azınlıklara –gruplarının üyesi olan diğer bireylerle birlikte– kültürlerini yaşama, kendi dinlerinin gerektirdiği şekilde ibadet etme ve uygulama veya kendi dillerini kullanma hakkı tanımaktadır[32]. Bu maddenin ayrımcılık yasağı ile sınırlı olmadığı kabul edilmekte ve maddenin varlığı başlı başına, azınlıkların insan haklarına ek bazı özel haklara sahip olduğuna işaret etmektedir. Taraf devletler, azınlıklara kendi kültürel ve etnik kimliklerini korumaları için hukuki garantiler vermekle yükümlüdürler. Diğer yandan bu gruplar için hangi önlemlerin nasıl ve hangi koşullara göre alınacağı devletlerin takdirine bırakılmıştır[33]. Fakat devletlere getirilen bu takdir hakkının sözleşme ile güdülen amaç ile bağdaşabilir olması gerekmektedir. Zira Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi tarafından hazırlanan 27. maddenin uygulanmasına ilişkin 23 No'lu Genel Yorum'da MSHİUS'ye taraf bir devlette etnik, dinsel ve dilsel bir azınlığın varlığının devletin takdirine bırakılmadığı, bu konuda objektif ölçülerin belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır[34]. MSHİUS'nin yanısıra Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Kadına Karşı Her Tür Ayırımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi azınlıkların korunması kapsamına çocuk ve kadınları dahil etmiştir. Ayrıca Her Tür Irk Ayırımının Önlenmesi Sözleşmesi ayrımcılığa karşı evrensel bir koruma getirmektedir. Diğer yandan Birleşmiş Milletler düzeyinde doğrudan azınlıkları hedef alan tek tematik düzenleme bağlayıcı nitelik taşımayan Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildiri'dir.

---

[31] Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, bu çalışmada "MSHİUS" olarak anılmıştır.

[32] MSHİUS'nin 27. maddesi şöyledir: "Etnik, dinsel veya dilsel azınlıkların bulunduğu bir Devlette, böyle bir azınlığa mensup bulunan kişiler grubun diğer üyeleri ile birlikte toplu olarak kendi kültürel haklarını kullanma, kendi dinlerinin gereği ibadeti etme ve uygulama veya kendi dillerini kullanma hakları engellenmez".

[33] TERZİOĞLU, 2007, s. 23; ARSAVA, 1993, s. 36-37.

[34] Para 5.2.

B. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi sistemi içindeki yaptırımı bakımından en güçlü belge Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir[35]. Sözleşme azınlıkların korunmasına yönelik özel bir hüküm içermemektedir. AİHS' nin 14. maddesi ulusal bir azınlığa mensubiyet nedeniyle de ayırımcılığı yasaklamaktadır. Ancak bu madde tek başına uygulanabilen bir madde değildir. 14. maddenin ihlali ancak diğer hükümlerin ihlali halinde sözkonusu olmaktadır. Uygulamada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 14. maddenin ihlal edildiğine ilişkin kararları sınırlı sayıdadır. Örneğin, Mahkeme, Batı Trakya'daki Türk azınlığa mensup kişilerce kurulan dernekler tarafından açılan üç davada davacıların 11. maddeyi (dernek kurma özgürlüğü) esas alan şikâyetlerinin 14. madde (ayırımcılık yasağı) ile bağlantılı olarak ayrıca incelenmesine gerek olmadığı kararına varmıştır[36]. Mahkeme, önüne getirilen bir başka davada her ne kadar Çerçeve Sözleşme'ye atıf yaparak demokratik bir toplumda azınlıkların korunması gereğini vurgulamışsa da taraf devletlerin yasalarında belirli bir "ulusal azınlık" kavramı kabul etme veya azınlık gruplarının resmen tanınması konusunda bir usul geliştirme konusunda uluslararası yükümlülükleri olduğu çıkarımına gidilemeyeceğini belirtmiştir[37]. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Sözlemesi'ne Ek 12 No'lu Protokol, AİHS'nden bağımsız olarak bir ayırımcılık yasağı

[35] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, bu çalışmada "AİHS" olarak anılmıştır. Metin için bkz. http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CL=ENG (27.12.2008).

[36] Case of Tourkiki Ettosi Xanthis and Others v. Greece, Judgment of , 27/03/2008, No. 26698/05, metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionSimilar=29004514&skin=hudoc-en&action=similar&portal=hbkm&Item=1&similar=frenchjudgement (27.12.2008); Case of Emin and Others v. Greece, Judgment of 27/03/2008, No. 34144/05, metin için bkz http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionSimilar=29004531&skin=hudoc-en&action=similar&portal=hbkm&Item=1&similar=frenchjudgement (27.12.2008); Case of Bekir-Ousta and Others v. Greece, Judgment of 11/10/2007, No. 35151/05, metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionSimilar=29004559&skin=hudoc-en&action=similar&portal=hbkm&Item=1&similar=frenchjudgement (27.12.2008).

[37] Case of Gorzelik and others v. Poland, Judgment of 17.02.2004, No. 44158/98, para 68, metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004867&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2009).

öngörmektedir[38]. Burada belirtilmesinde fayda olan bir husus da Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 1 Şubat 1993 tarihinde kabul edilen 1201 sayılı tavsiye kararı ile AİHS'ne ek "Ulusal Azınlıklara Mensup Kişilere İlişkin Ek Protokol" teklifi getirilmiş olmasıdır. Sözkonusu protokol teklifi henüz imzaya açılmamakla birlikte "ulusal azınlık" tanımı içermektedir[39].

Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı[40] ayırımcılığın yasaklanması ve kendi dilini kullanma hakkı gibi ilkeleri içeren uluslararası belgeleri temel alarak, bu haklara içerik kazandırmak için devletler tarafından alınması gereken önlemler ve atılacak adımlar üzerinde durmaktadır[41]. Şart'ın 2. maddesinin 2. fıkrasına göre devletler kendi seçecekleri asgari sayıdaki hükümleri uygulamakla yükümlüdürler.

Çerçeve Sözleşme farklı etnik, kültürel, dinsel ve dilsel özelliklere sahip kişilerin azınlık olarak korunmalarını ve kendilerine tanınan haklardan yararlanmaları konusunda devlete pozitif yükümlülükler yükleyen ve bunu devlet tarafından tanınma şartına bağlamayan, hukuki bağlayıcılığa sahip ilk belge özelliğini taşımaktadır. Bununla birlikte yeterince açık ve kendiliğinden uygulanabilir bir teknikte hazırlanmadığı için hükümlerinin çoğu taraf devletlerce ulusal yasal düzenlemeler ve uygun hükümet politikaları geliştirmek suretiyle uygulamayı taahhüt ettikleri ilkeleri belirleyen bir düzenlemedir[42]. Sözleşme'nin "çerçeve sözleşme" olması nedeniyle doğrudan uygulanabilir olmaması, devletlere

[38] Türkiye bu Protokolü 18 Nisan 2001 tarihinde imzalamış fakat henüz onaylamamıştır. Metin için bkz. http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=177&CM=8&DF=&CL=ENG (27.12.2008).

[39] Metin için bkz http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm (27.12.2008).

[40] Türkiye bu belgeye taraf değildir. Metin için bkz http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=148&CL=ENG (27.12.2008).

[41] TERZİOĞLU, 2007, s. 31-33.

[42] Aynur AYZİT, "Mevzuatın Görünümü", Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), Haz. İbrahim KABOĞLU, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (242-261), s. 256.

geniş takdir yetkisi bırakan tekniği, ulusal azınlığı tanımlamaması ve etkin bir denetim mekanizması kurmaması eleştirilere sebep olmuştur[43].

C. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AGİT, azınlıkların korunmasını çatışmanın önlenmesine yönelik bir yöntem olarak kabul etmektedir. AGİT çerçevesinde kabul edilen belgeler bağlayıcı nitelikte değildir. "Soft law" olarak tabir edebileceğimiz bu belgelerin azınlıkların korunması konusunda gelişmiş standartları belirlemeleri açısından yön gösterici özellikleri bulunmaktadır[44].

AGİT sürecinde kabul edilen ilk temel belge 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi'dir. Bu belgede azınlıkların kanun önünde eşitliği, meşru çıkarlarının korunması ve onlara insan hakları ve temel özgürlüklerini kullanmaları için olanakların sağlanması kabul edilmiştir. Bu çizgi 1990 yılına kadar korunmuş, 29 Haziran 1990'da İnsani Boyut Konferansı sonucu kabul edilen Kopenhag Belgesi ile azınlık haklarının çerçevesi genişletilmiş, Belge'deki taahhütlerin hukuki bağlayıcılığı olan yükümlülüklere dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır ve bu süreç Çerçeve Sözleşme'nin kabulü ile sonuçlanmıştır. Kopenhag Belgesi azınlıkların korunmasını konu alan pekçok ikili anlaşmaya temel olmuş ve Birleşmiş Milletler Azınlık Bildirisi'nin son taslağını etkilemiştir[45]. AGİT ayrıca Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği'nin faaliyetleri sonucu Ulusal Azınlıkların Dilsel Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri, Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri, Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri ve Radyo ve Televizyon Yayınlarında Azınlık Dillerinin Kullanımına İlişkin Kılavuz

[43] ÇAVUŞOĞLU, 2001, s. 131-132; KURBAN, s. 158.
[44] Bununla birlikte uygulamada devletlerin bu belgelere de çekince koydukları görülmektedir. Bunun nedeni sözkonusu belgelerin uzun vadede uluslararası gelenek hukukunun bir parçası olmaları ihtimaline karşı devletlerin kendilerini yükümlülük altına sokmak istememeleridir.
[45] TERZİOĞLU, 2007, s. 26-29.

hazırlamıştır. Bu belgeler yeni standartlar belirlemeyip var olan standartları açıklayıcı yorumlardır[46].

IV. Türkiye'de Azınlık Haklarına Genel Bir Bakış

A. Hukuki Çerçeve

Türkiye'de azınlıkların korunmasının genel çerçevesini çizen temel düzenlemeler 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması[47], 18 Ekim 1925 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı Arasındaki Dostluk Andlaşması[48] ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'dır.

Lozan Barış Andlaşması'nın "Azınlıkların Korunması" başlıklı III. Bölümü (37-44. maddeler) "gayrimüslim" esasına dayalı bir azınlık anlayışı benimsemiştir. Sözkonusu Andlaşma ve ekleri 23 Ağustos 1923 tarih ve 341-344 sayılı kanunlar ile iç hukukun bir parçası haline getirilmiştir. Uygulamada Lozan Anlaşması'na yönelik iki temel eleştiri yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, azınlık statüsünün Türkiye'deki tüm gayrimüslimlere tanınmasına karşın pratikte bunun sadece Ermeni, Musevi ve Rumlarla sınırlı tutulması ve diğer Müslüman olmayan azınlıkları (Süryani, Keldani, Nasturiler....gibi) dışlamasıdır[49]. İkincisi ise Andlaşma ile hak tanınan öznelere ilişkindir. Oran, özellikle 39. maddenin fıkralarında gayrimüslimler dışında ayrıca dört gruba derece derece haklar tanındığını ve bunun bilinçli yapıldığını savunmaktadır. Yazar şu dört gruba haklar tanındığını ifade etmektedir: 1- Müslüman olmayan Türk uyrukları (38/3, 39/1, 40-44. maddeler) 2- Tüm Türk

[46] Sözkonusu AGİT tavsiyeleri için bkz. http://www.osce.org/documents/hcnm/2003/10/2242_en.pdf (27.12.2008).

[47] 23.08.1923 tarih ve 340 sayılı kanun ile onaylanmıştır. Metin için bkz. Düstur, III. Tertip, Cilt 5, s.16-357. Ayrıca metin için bkz. Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler, İkinci Takım, Cilt II, 3. Baskı, (Çev. Seha L. MERAY), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 1 vd.

[48] 30.05.1926 tarih ve 874 sayılı kanun ile onaylandı. Metin için bkz. Düstur, II. Tertip, Cilt 7, s.2481. Ayrıca metin için bkz. İsmail SOYSAL, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1. Cilt, (1920-1945), 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 255 vd.

[49] ORAN, 2001, s. 155-156; Baskın ORAN, Türkiye'de Azınlıklar (Kavramlar, Teori, Lozan, İç mevzuat, İçtihat, Uygulama), İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 69-72.

uyrukları (39/3 ve 4. maddeler) 3- Türkiye'de oturan herkes (38/1, 38/2 ve 39/2. maddeler) 4- Türkçe'den başka bir dil konuşan Türk uyrukları (39/5. madde)[50]. Bu görüş kabul edilecek olursa azınlıkların korunması konusunda yeni açılımlarda bulunmak mümkün olabilecektir. Örneğin, 39/4. maddede belirtilen "her türlü yayın" ifadesi günümüz koşullarına uyarlanarak Türkçe dışındaki dillerin medyada kullanımı mümkün olabilecektir. Lozan Andlaşması'nın yorumlanması aşağıda ilgili bölümde tartışılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı Arasındaki Dostluk Andlaşması, Neuilly Andlaşması kapsamındaki azınlık haklarının Bulgaristan Türklerine ve Lozan Andlaşması kapsamındaki azınlık haklarını da Türkiye'de yaşayan Bulgarlara uygulanmasını karar altına almıştır.

Diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası azınlık ifadesine yer vermemekte, "*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi*" Türk saymaktadır (66. madde). Devletin dilinin Türkçe olduğunu belirtmektedir (3. madde).

B. Türkiye'de Yaşayan Topluluklar

Yukarıda değinildiği gibi Türkiye'de resmi azınlık düzenlemesi Lozan Andlaşması'na göre "gayri-müslim" ölçüsünü esas alır[51]. Diğer yandan uluslararası düzenlemelerde "etnik", "dinsel" ve "dilsel" temellere dayalı bir azınlık anlayışı hakimdir.

Türkiye'de yaşayan toplulukların kesin bir sınıflandırmasını yapmak mümkün olmamakla birlikte, pekçok etnik ve dinsel kökenden gelen grubun ülkemizde yaşadığı bilinmektedir. Bu toplulukların detaylı incelenmesi çalışmamızın kapsamı dışında kalmaktadır. Bununla birlikte

[50] ORAN, 2001, s. 156-162; ORAN, 2008, s. 72-74; Baskın ORAN, "Lozan'ın Azınlıkların Korunması Bölümünü Yeniden Okurken", SBF Dergisi, Cilt 49, No.3-4 (Haziran-Aralık 1994), (s.283-301), s. 298-300.

[51] Oran, Lozan'daki azınlık tanımının imzalandığı döneme kıyasla daha dar kapsamlı olduğu; zira "soy" ve "dil" ölçütlerini kapsamadığı gibi "din" ölçütünü de sadece "gayrimüslim" esası ile sınırlayarak Alevileri özellikle kapsam dışı tuttuğunu savunmaktadır. Bu görüşün detayları için bkz. ORAN, 2008, s.64-65.

araştırmalar Ermeni, Musevi ve Rumların yanısıra Alevi, Arap, Asuri, Çerkez, Gürcü, Keldani, Kürt, Laz, Nasturi, Süryani ve Yezidilerin Türkiye'de yaşadığını ve bunların büyük bir kısmının kendi kültürlerini devam ettirdiklerini göstermektedir[52].

V. Türkiye'de Azınlıkların Dilsel Haklarının Korunması

A. Dilsel Hakların Azınlıkların Korunması Bakımından Önemi

Azınlık haklarının korunması bakımından azınlıkların dilsel haklarına özel bir önem atfedilmiştir. AGİT Oslo Tavsiyeleri'nin Giriş Bölümü'nde de belirtildiği gibi, dil, hem kimlikle ilgili kişisel bir konu hem de pekçok durumda kamu çıkarını konu alan toplumsal örgütlenmenin önemli bir aracıdır. Dolayısıyla bir düşünme ve ifade aracı olduğu kadar, bir etnik gruba aidiyetin ifadesi ve kimlik ögesidir[53]. Pekçok azınlık için dil, ortak din yada tarihin ötesinde, grubun birliği ve bireyin kendini tanımlamasına hizmet eden belki de en önemli niteliktir[54].

B. Azınlıkların Dilsel Haklarının Korunmasına İlişkin Sorunlar

Dilsel haklar, bireyin bir dili kullanımına ilişkin hakları ifade eder. Bu hakların başka haklarla ilişkisi vardır. Dilsel haklar ayırım yasağı, ifade özgürlüğü ve özel yaşama saygı gibi genel insan hakları standartlarından doğmuştur. Dili kullanım özgürlüğü, ifade özgürlüğü ile doğrudan ilgilidir[55].

Dilsel hakların kullanımında kamusal ve özel alan ayırımına dikkat çekmek gerekmektedir. Uluslararası insan hakları hukukunun temel

---

[52] Bkz. http://countrystudies.us/turkey/26.htm (29.12.2008) ve http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Ethnic_groups_in_Turkey (29.12.2008). Ayrıca bkz. Baskın ORAN, 2008, s. 47-61 ve Report: "A quest for Equality: Minorities in Turkey" Minority Rights Group International, 2007, s.11-14, http://www.minorityrights.org/4572/reports/a-quest-for-equality-minorities-in-turkey.html (29.12.2008).

[53] Sultan TAHMAZOĞLU UZELTÜRK, "Dil Özgürlüğü", Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, 1998-1999, s.557; TERZİOĞLU, 2007, s. 90-91.

[54] OSCE Report on the Linguistic Rights of Persons Belonging National Minorities, s. 3. Metin için bkz http://www.osce.org/documents/hcnm/1999/03/239_en.pdf (29.12.2008).

[55] TERZİOĞLU, 2007, s.102 vd.

karinesi devletin belli alanlara müdahaleden kaçınarak bireylerin haklarına saygı göstermesi gereğidir. Bunlar özel alanlardır. Diğer yandan devlet herkese özgürlük sağlayabilmek için kişileri korumak ve toplumu düzenlemek durumundadır ki burada da devletin meşru faaliyetlerinin kamusal alanı devreye girer[56]. Dilsel hakların kamusal ve özel alanda kullanımı bakımından bir ayırıma gidildiğinde "azınlık dillerinde ad ve soyada sahip olmak", "özel işler ve ticari ilişkiler" dilin özel alanına; dilin "idari makamlar önünde ve kamu hizmetlerinde", "medyada", "yargı makamları önünde" ve "kamusal eğitim alanında" kullanımı kamusal alana dahil edilebilir. Bununla birlikte dilsel hakların kullanımında yapılan kamusal ve özel alan ayırımının kesin çizgilerle çizilebilmesi mümkün değildir[57]. Bu çalışmanın sınırı sadece dört dilsel hakkı kapsamaktadır.

1. Eğitim

Azınlıkların eğitim haklarına ilişkin uluslararası standartlar gelişen bir yapı sergilemektedir. Eğitim hakkı genel olarak pekçok evrensel ve bölgesel belgede garanti altına alınmıştır[58]. Özellikle Eğitimde Ayırımcılığa Karşı Sözleşme'nin 5/1-c maddesi ulusal azınlık üyelerine, okulların yönetimi dahil, kendi eğitim etkinliklerini yerine getirme ve her devletin eğitim politikasına göre kendi dillerini kullanma veya öğretme hakları tanımaktadır[59]. Çerçeve Sözleşme'nin 14/1. maddesi ulusal azınlıklara mensup herkesin kendi dilini öğrenme hakkı olduğunu vurgularken, devletlere kişilerin kendi dillerinde eğitim ve öğrenim görmelerine izin vermeleri konusunda yükümlülükler yüklemektedir.

---

[56] Ibid, s. 104-106.
[57] Ibid, s. 104-106.
[58] İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi md. 26, metin için bkz. http://www.un.org/en/documents/udhr/ (29.12.2008); Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme md. 13, metin için bkz. http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm (29.12.2008); MSHİUS md. 18/4; Eğitimde Ayırımcılığa Karşı Sözleşme md. 5/1-c, metin için bkz. http://www2.ohchr.org/english/law/education.htm (29.12.2008); Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, metin için bkz. http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf , (29.12.2008); AİHS'ne Ek 1 Nolu Protokol md.2.
[59] Türkiye bu sözleşmeye henüz taraf değildir.

Bunun yanısıra AGİT Kopenhag Belgesi'nin 34. fıkrası ile AGİT Lahey Tavsiyeleri devletlere anadilde eğitim konusunda pozitif yükümlülükler yüklemektedir. Bununla birlikte bahsi geçen sözleşmelerden hiçbiri devletlere azınlıklara devlet okullarında azınlık dillerinin masrafı devlet tarafından karşılanacak şekilde öğretilmesine yönelik açık bir hüküm içermemektedir.

Özel eğitim ve öğretim konusunda uluslararası düzenlemeler daha açık hükümler içermektedir. AİHS'ne Ek 1 Numaralı Protokol'ün 2. maddesi devleti "ana babanın, eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasına saygı gösterme" yükümlülüğü altına sokmuştur. Bu maddeyle ilgili olarak AİHM "felsefi inanç" kavramı üzerinde oldukça fazla kafa yormuş ve bu kavrama açıklık getirmiştir. AİHM'ne göre "inanç" kelimesi "düşünce" ve "fikir" terimleriyle aynı anlamı taşımaz. Belli ölçüde kuvvetli, ciddi, tutarlı ve önemli görüş ve inançları ifade eder. "Felsefi" sıfatının da sınırları belirli bir tanımı bulunamamaktadır. Bu kavram maddedeki anlamında, demokratik bir toplumda saygıya değer, kişi onuruna ve aynı zamanda, maddenin birinci cümlesindeki öğrenim hakkına ters düşmeyen inançları kapsar[60]. AİHM'nin bu kavramı açıklamak konusunda gösterdiği çaba Mahkeme önüne gelen davalarla doğrudan bağlantılıdır. Özetle, AİHM'ne göre dini ve felsefi inançlara saygı ilkesi, bireylere eğitim dilini seçme hakkı tanımamakta; ayrıca devletin, resmi dili dışında başka bir dille eğitim yaptırma yükümlülüğü de bulunmamaktadır. Bu konu AİHM Belçika Dil Davasında tartışılmıştır. Sözkonusu dava, devletin, sadece Hollanda dili konuşulan bölgelerde, zorunlu ilk öğretim sırasında Fransızcanın öğretim dili olarak kullanılacağı okullar açılmasını izin vermemesi ve bunlara

[60] Feyyaz GÖLCÜKLÜ-Şeref GÖZÜBÜYÜK, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Genişletilmiş 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1998, s.381. Ayrıca bkz. Case of Campbell and Cosans v. United Kingdom, Judgment of 25.02.1982, Application No. 7511/76 and 7743/76, (esasa ilişkin karar) para 36, metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004603&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008); ve Case of Young, James and Webster v. United Kingdom, Judgment of 13.08.1981, No. 7601/76 and 7806/77 (esasa ilişkin karar), para 63, metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004637&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008).

destek olmamasına ilişkindir. Davada Fransızca konuşan Belçika vatandaşı ana babalar, çocuklarına Fransızca eğitim verilmesine izin vermeyen mevzuatın AİHS'ne aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir. AİHM ise maddenin belirli bir dilde eğitim yapılmasını kapsamadığı, aksine, "dini ve felsefi" terimlerinin dil tercihlerini de içine alacak şekilde yorumlamanın bu terimlerin olağan anlamlarını aşacağı gerekçesiyle talebi kabul etmemiştir[61]. Diğer yandan, AİHM, önüne gelen bir başka davada daha önce Kıbrıslı Rum öğrenciler için ortaokul seviyesinde verilen eğitim faaliyetinin Türk otoriteleri tarafından kaldırılması ve sadece ilkokul düzeyinde tutulmasını AİHS'ne Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesine aykırı bulmuştur[62]. Diğer belgelere baktığımızda gerek Çerçeve Sözleşme[63] ve AGİT Kopenhag Belgesi[64] gerekse AGİT Lahey Tavsiyeleri[65]'nin azınlıkların kendi dillerinde özel eğitim görmelerini öngördüğü görülmektedir. Bu hak azınlıkların kendi özel eğitim kurumlarını açması, yönetmesi ve hatta devlet ve başka kaynaklarca bu okulların finanse edilmesini içerir[66].

Konunun ulusal boyutu incelendiğinde iç hukukta Türkçe'den başka dillerin kullanımı konusunda Anayasal sınırlamanın mevcut olduğu görülür. Anayasa 42/1. maddesi kimsenin eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamayacağına ilişkin genel bir hüküm getirmiştir. Bunun anlamı eğitimin belirli grupları dışlayarak verilmesinin kabul edilemeyeceğidir[67]. Bununla birlikte, Anayasa'nın 3/1. maddesi "*devlet dili*" nin Türkçe olduğunu ifade eder. Ayrıca, 42/9. maddesi ise

[61] Case Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium, Judgment of 23.06.1968, No. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 ve 2126/64, (esasa ilişkin karar) para 6, metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004674&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008).

[62] Case of Cyprus v. Turkey , Judgment of 10.05.2001, No. 25781/94, para 273 vd, metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004724&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008).

[63] Md. 13.

[64] Para 32.2.

[65] Para 8-10.

[66] AGİT Lahey Tavsiyeleri, para 10.

[67] TERZİOĞLU, 2007, s. 80.

"*Türkçe'den başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır*" demektedir. Eğitimde anadil olarak Türkçe'den başka dil kullanma yasağına ilişkin olarak Türkiye'nin ayırım gözetmeme ve eşit muamele ilkesine aykırı hareket ettiği eleştirileri yapılmaktadır. Burada ikili bir ayırıma gidebiliriz: a) Lozan Andlaşması'na tabi olan azınlıklara ilişkin uygulama ve b) Lozan Andlaşması'na tabi olmamakla birlikte Avrupa Birliği uyum yasaları kapsamında değerlendirilen, geleneksel olarak Türkçe'den başka dil kullanan vatandaşlara ilişkin uygulama.

a) Lozan Andlaşması'nın 40. maddesi müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyruklarına *"....giderleri kendilerine ait olmak üzere her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve benzer eğitim ve öğretim kurumları kurmak, yönetmek, denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak*" hakkını tanımıştır. Lozan Andlaşması'ndaki bu düzenlemeye rağmen yukarıda belirtildiği üzere uygulamada bu haklardan Ermeni, Musevi ve Rumlar dışındaki azınlıklar yararlanamamaktır. Zira 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, azınlık okullarını, "*Rum, Ermeni ve Musevi azınlıklar tarafından kurulan, Lozan Andlaşması ile güvence altına alınan ve kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrencilerin devam ettiği okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim özel okulları*" şeklinde tanımlamaktadır. Mesela Süryanilerin kendi dillerinde eğitim yaptıkları okullar bulunmamaktadır. Azınlık okulları diğer azınlık grubuna mensup öğrenci kabul edemeyecekleri ve ebeveynlerden en azından birinin sözkonusu okula kabul edilebilecek topluluktan olması gereği nedeniyle uygulama Süryaniler için sıkıntılara neden olmaktadır[68].

[68] Report: "A quest for Equality: Minorities in Turkey" Minority Rights Group International, 2007, s. 16. Metin için bkz. http://www.minorityrights.org/?lid=4572 (29.12.2008).

Burada Lozan Andlaşması hükümlerinin uluslararası hukuka göre yorumlanması konusu gündeme gelmektedir. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin[69] 31/1. maddesine göre bir andlaşma öncelikle "*andlaşmanın içeriği ile bağlantılı olarak ve konu ve amacının ışığı altında terimlerin olağan anlamına uygun bir biçimde iyi niyetle*" yorumlanmalıdır. Bu, temel yorum kuralıdır. 31. maddenin 3 ve 4. fıkralarında dikkate alınacak diğer unsurlar sayılmıştır. Bu temel yorum ilkeleri çerçevesinde andlaşma açıklığa kavuşturulamaz ise tamamlayıcı yorum kuralları yani andlaşmanın hazırlık çalışmaları ve yapıldığı koşullar (32. madde) dikkate alınır. Lozan Andlaşması'nın hazırlanması sırasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınan gayrimüslim azınlık gruplarının ismen belirtilmemesinin geleceğe yönelik bir belirsizliğin doğmasına sebep olduğu açıktır. Dolayısıyla "gayrimüslim azınlık" ifadesinden ne anlaşılması gerektiği konusu tartışmalıdır. 31. maddenin ilk üç fıkrası kavramı açıklamaya yeterli değildir. 4. fıkra ise "*Tarafların bir terime özel bir mana vermek istedikleri tespit edilirse terime o mana verilir*" der. Burada tarafların terime vermek istedikleri mana açık olmadığı için 32. madde uyarınca tamamlayıcı yorum kurallarına (andlaşmanın "*hazırlık çalışmaları*" ve "*yapıldığı koşullar*") başvurulur. Çok taraflı andlaşmaların yorumu için hazırlık çalışmalarına başvurulması az görülen bir yöntem olmakla birlikte, Osmanlı Borçlar Davası'na ilişkin olarak hakem Borel'in 18 Nisan 1925 tarihli kararında Lozan Andlaşması'nın hazırlık çalışmaları geniş bir şekilde değerlendirilmiştir[70]. Lozan Andlaşması'nın tutanak metinleri dikkate alındığında Türk Temsil Heyetinin diğer Hıristiyan topluluklara azınlık statüsü verilmesine karşı çıktığı bilinmektedir. Hatta Ermeni sorunu, Asuri-Keldani, Doğu ve Batı Trakya Bulgar Göçmenlerine ilişkin konularda Heyet'in kesin red cevabı vererek Alt Komisyon toplantısını terk etmesi bu konularda rızasının olmadığını göstermektedir[71]. Diğer

[69] Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, bu çalışmada "VAHS" olarak anılmıştır.
[70] Hüseyin PAZARCI, Uluslarararası Hukuk, Güncelleştirilmiş 4. Bası, Ankara 2006, s. 92.
[71] MERAY, Birinci Takım, Cilt I, Kitap II, s. 280. Aynı görüş için bkz TERZİOĞLU, 2007, s. 191.

yandan VAHS`nin 32. maddesinde belirtilen andlaşmanın yapıldığı koşullar göz önünde bulundurulduğunda, pratikte azınlık gruplarının saptanmasında Osmanlı millet sisteminin uzantılarını esas alan genç Cumhuriyetin, diplomatik pazarlık masasında Osmanlı döneminde geçerli olan bir sisteme açıkça referans yapmasının beklenemeyeceği dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak Lozan Andlaşması VAHS ışığında yorumlandığında Türkiye Cumhuriyeti'nin niyetinin Ermeni, Rum ve Museviler dışında bir gayrimüslim azınlık tanımak istemediği anlaşılmaktadır.

b) Ülkemizde azınlık dillerinin öğretilmesine yönelik özel bir düzenleme bulunmamakla birlikte Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'deki değişik toplulukların kendi dillerini öğrenebilmeleri konusunda birtakım serbestiler getirilmiştir. 2002 yılında 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi Kanunu'nun 1 ve 2. maddeleri değiştirilmiş, bu Kanun, Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun adını almıştır[72]. Sözkonusu düzenleme ile "*vatanın bölünmez bütünlüğünü ihlal etmemek koşuluyla*" Türkçe dışındaki dillerde özel kursların açılmasına imkan tanınmıştır. Temmuz 2003 değişikliği ile de bu dillerin mevcut özel kurslarda öğretilmesine izin verilmiştir; fakat bunun hiçbir şekilde Türk vatandaşlarına Türkçe'den başka bir dili ana dilleri olarak öğretmek anlamına gelmediği vurgulanmıştır[73]. Ardından da Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik kabul edilmiştir[74]. Böylece Türkiye'de farklı gruplara azınlık statüsü tanınmadan, dolaylı olarak anadillerini öğrenme olanağı sağlanmıştır. Kürtçe ilk dil kursu 1 Nisan 2004 tarihinde Batman'da açılmıştır[75]. Fakat

[72] 4771 sayılı ve 03.08.2002 tarihli kanun (09.08.2002 tarih ve 24841 sayılı Resmi Gazete).
[73] 4963 sayılı ve 30.07.2003 tarihli kanun (07.08.2003 tarih ve 25192 sayılı Resmi Gazete).
[74] 05.12.2003 tarih ve 25307 sayılı Resmi Gazete. Aynı isimli ilk yönetmelik (20.09.2002 tarih ve 24882 sayılı Resmi Gazete) yürürlükten kaldırılmıştır.
[75] Report: "A quest for Equality: Minorities in Turkey", Minority Rights Group International, 2007, s. 16.

uygulamanın ilk yılları pratikte Kürtçe ve diğer dillerde eğitime izin vermemiştir. 2007 yılına kadar Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik Kanun'un uygulama alanını daraltan ve hatta imkansız hale getiren hükümler içermekteydi. Yönetmelik, öğretmenlerin öğretmek istedikleri dilde lisans mezunu olmalarını zorunlu kılan Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na atıfta bulunmaktaydı. Dolayısıyla açılan kurslar 2005 yılında bürokratik engeller ve yetersiz talep üzerine kapandı[76]. Daha sonra 5580 sayılı kanun ile 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu yürürlükten kaldırılmış (14. madde) ve sözkonusu dillerin özel kurslarda öğretilmesinin yolu açılmıştır. Görülüyor ki kağıt üzerinde yapılan düzenlemelerin pratiğe yansıması beş yıl almıştır. Bu gelişmeler ışığında Avrupa Birliği erişim sürecinde yapılan sözkonusu reformların ne kadar ağır işlediği dikkatlerden kaçmamalıdır. Özet olarak, ideal olanı herkesin anadilinde eğitim görmesi olmasına rağmen uluslararası hukukta devletin vatandaşlarına istedikleri yada tercih ettikleri dilde eğitim verme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Dolayısıyla devletler kendi egemenlik alanları içinde yer alan istedikleri topluluğa istedikleri düzeyde serbesti tanımaktadırlar.

2. Medya

Azınlık dillerinin medyada kullanımı, ifade özgürlüğü, kültürel ve dilsel çeşitlilik, kimliğin korunması ve ayırımcılığın yasaklanması ve eşitlik prensipleri ile doğrudan bağlantılıdır[77]. Konu uluslararası belgelerde daha çok ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmektedir. İfade özgürlüğü pekçok insan hakları belgesinde garanti altına alınmıştır[78]. Çerçeve Sözleşme'nin 9. maddesi temel olarak AİHS'nin 10. maddesini esas almış, fakat ulusal azınlıkların özel koşullarını dikkate alan birtakım ek yükümlülükler getirmiştir[79]. Ayrıca AGİT Oslo

[76] Ibid, s. 16.
[77] AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği: Radyo ve Televizyon Yayınlarında Azınlık Dillerinin Kullanımına İlişkin Klavuz.
[78] MSHKİS md. 19; AİHS md. 10/1; Kopenhag Belgesi para 32; Çerçeve Sözleşme md. 9.
[79] Çerçeve Sözleşme'nin 9. maddesi azınlıkların medya organlarına erişiminde ayırımcılığa maruz bırakılmamasını (para 1), devletin azınlıkların medya organlarına

Tavsiyeleri ulusal azınlıkların kendi dillerinde medya organları kurup sürdürme hakkı bulunduğunu belirtirken, devlete tarafsız davranma, mali kaynak sağlama, yayın süresinin belirlerken azınlığın sayısal büyüklüğü ve niteliğini dikkate alma gibi yükümlülükler yüklemektedir[80]. Bunun yanısıra Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nın 11. maddesi azınlık dillerinin yayın sektöründe kullanımına yönelik çeşitli yöntemler öngörmektedir (gazetecilerin eğitimi, sözkonusu dilleri kullananların karar mekanizmasına katılımı, görsel ve işitsel çalışmaların üretim ve dağıtımı gibi).

Türkiye'de farklı dil ve lehçelerde yayın yapma hakkı Kürtçe yayın olarak somutlaşmıştır. Avrupa Birliğine uyum amacıyla gerek Anayasa'da gerekse çeşitli yasalarda değişiklikler yapılmıştır. 2001 Anayasa değişikliği ile[81] "*kanunla yasaklanmış dil*" ibaresi Anayasa'dan çıkarılmıştır. 2002-2004 yılları arasında reformlar devam etmiş ve 4 Temmuz 2004 itibarıyla Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) beş azınlık dil ve lehçesinde[82] radyo ve televizyon yayınına başlamıştır[83]. Son bir gelişme ile TRT, Kürtçenin de dahil olduğu farklı dillerde yayın yapmak üzere ayrı bir kanalı yayına geçirmiştir[84]. Bununla birlikte uygulamada Kürtçe yayın konusundaki sınırların net olarak çizilmemesi tartışmalara neden olmaktadır. Bu konuda AİHM'nin bir içtihadını dikkate alınmaya değer buluyoruz. Olay konusu davada Hollanda'da Frisian Ulusal Partisi, Hollanda hükümetinin Frisian dilinin idari ve siyasi amaçlarla kullanımını yasaklamasının AİHS'nin 9. (düşünce, vicdan ve

---

erişimini kolaylaştırmak ve hoşgörüyü gerçekleştirmek ve kültürel çoğulculuğu sağlamak için gerekli yasal tedbirleri almasını (para 2) ve azınlıkların yazılı basın kurma ve kullanmasını engellememesini ve hatta devletin azınlıkların kendi medya organlarını kurma ve kullanma olanağı tanımalarını öngörür (para 3).

[80] AGİT Oslo Tavsiyeleri, para 8-11.

[81] 4709 sayılı ve 03.10.2001 tarihli kanun (17 Ekim 2001 tarih ve 24556 sayılı Resmi Gazete).

[82] Kürtçe (Zaza ve Kirmancı), Arapça, Çerkezce ve Boşnakça.

[83] Bu yayınlar Laz dilini kapsamadığı, programların güncel olmayışı, yayın saatlerinin kısıtlılığı nedeniyle eleştirilmiş ve sembolik bulunmuştur. Bkz Report: "A quest for Equality: Minorities in Turkey" Minority Rights Group International, 2007, s. 17.

[84] http://www.haberturk.com/haber.asp?id=117210&cat=140&dt=2008/12/26 (29.12.2008).

din özgürlüğü) ve 10. (ifade özgürlüğü) maddelerine aykırı olduğunu savunarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurmuştur[85]. Komisyon kararında, AİHS'nin 9. maddesinin herkesin düşünce, din ve vicdan özgürlüğünü; 10. maddesinin ifade özgürlüğünü garanti altına aldığını ifade etmiş; hatta kamu otoritesinin müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırların ötesinde herkesin herhangi bir düşünce, bilgi ve fikire sahip olabileceğini eklemiştir. Bununla birlikte, sözkonusu 9 ve 10. maddelerin "dilsel özgürlüğü" garanti altına almadığını ve özellikle idari konularda kişinin dilediği dili kullanma özgürlüğünü güvence altına almadığını vurgulamıştır[86]. Görüldüğü üzere kararda bir dilin kamusal alanda resmi olarak kullanımı ile özel alanda günlük/kültürel kullanımları arasında açık bir ayrıma gidilmiştir[87].

Burada kamu hizmeti yayıncılığının kamusal alanda mı yoksa özel alanda mı değerlendirilmesi gerektiği tartışmalıdır. Kamu hizmeti yayıncılığına genellikle idari bir konu olarak bakılmasından hareketle TRT'nin Kürtçe yayın yapması AİHS'nin 10. maddesi ve "demokratik toplumun gereği" ölçütü çerçevesinde kısıtlanabilir. Bununla birlikte demokratik toplumun gereği ölçütünün yorumunda AİHM ve Türkiye arasında anlayış farkı bulunmaktadır. Avrupa standartlarında farklı dillerde yayın çoğulcu toplumun bir gereği iken Türkiye tarafından toplumsal birlik ve bütünlüğe yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır[88]. Zira 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 4. maddesi "kamu hizmeti" anlayışı içinde yapılacak olan Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yapılacak yayının "*Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamayacağını*" belirtmektedir. Özellikle

[85] Case of Fryske Nasjonale Partij and others v. The Netherlands, Judgment of 12.12.1985, No. 11100/84, para 3,. metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29005197&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2009).
[86] Ibid, para 3.
[87] Aynı görüş için bkz. Hikmet KIRIK, "RTÜK Yasası, AB normları ve Kürtçe yayın" , Güncel Makale, Zaman Gazetesi, 22.06.2003, http://arsiv.zaman.com.tr/2003/06/22/yorumlar/default.htm (29.12.2008).
[88] Ibid.

Anayasa Mahkemesi "Bölünmez bütünlük" ilkesi konusunda aşırı "titizlik" sergilemektedir. Mahkeme tarafından kapatılan partilerin büyük çoğunluğu için bölünmez bütünlük ilkesine aykırılığı gerekçe gösterilmiştir[89]. Bununla birlikte, son birkaç yıl içinde Mahkemenin anlayışında da bir esneme olmuştur. Hak ve Özgürlükler Partisi'nin (HAK-PAR) kapatma davası[90] incelemesinde Anayasa Mahkemesi ifade özgürlüğünü geniş yorumlamış ve "vatandaşlık temelinde ulus" kavramını reddetmedikçe partinin Kürt sorununa kendine göre çözüm önerileri getirmesini ifade özgürlüğü çerçevesi içinde değerlendirmiştir. Bunun demokrasi yönünde atılmış olumlu ve somut bir adım olduğu kuşkusuzdur.

Ayrıca Lozan Antlaşması'nın 39/4. maddesi*"... tüm Türk uyruklarına...basın yada her çeşit yayın konularında...dilediği dili kullanmasına*" kısıtlama getirilemeyeceğini ifade etmektedir. Anayasa Mahkemesinin son içtihadı göz önünde bulundurulur ve yukarıda belirtildiği üzere Lozan Andlaşması, Oran'ın sınıflandırmasını dikkate alır şekilde yorumlanırsa, bu maddede bir açılıma gidilebilmesi de mümkündür.

3. Özel isimlerin kullanımı

Azınlıkların dilsel haklarıyla ilgili bir başka sorun Türkçe olmayan kişi adlarına ilişkindir. Avrupa Birliği uyum sürecinde bu konuda da yeni düzenlemelere gidilmiş, 4928 sayılı kanun ile Nüfus Kanunu'nda değişiklik yapılarak isimler üzerindeki kısıtlama sadece ahlaka aykırı isimlerle sınırlandırılmıştır (5. madde). Eylül 2003'te İçişleri Bakanlığı tarafından nüfus müdürlüklerine bir genelge gönderilerek Kürtçe isimlerin Türk alfabesine uygun olarak kaydedilebileceği belirtilmiştir.

[89] Türkiye Birleşik Komünist Partisi, Sosyalist Parti, Halkın Emek Partisi, Özgürlük ve Demokrasi Partisi, Demokratik Kitle Partisi.

[90] Dava parti tüzük ve programında yer alan bazı bölümlerin Anayasa'nın Başlangıç'ı ve 2., 3., 14., 68. maddeleriyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 78. maddesinin (a) ve (b) bentlerine, 80. maddesine, 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırılığı nedeniyle açılmıştır. 2002/1 esas (siyasi parti kapatma), 2008/1 karar sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı için bkz. http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2008/07/20080701-9.htm (29.12.2008).

Sözkonusu uygulamaya Kürtçe'de var olan "x, w, q" harflerinin Türkçe karşılığı olmadığı için karşı çıkılmıştır. Bu sorun valiliklere verilen dilekçelerde Kürtçe özel isimlerin kullanılmasında da görülmüştür. Van Kültür Merkezi'nin 22 Ekim 2003 tarihinde gerçekleştireceği konser dolayısıyla Emniyet Müdürlüğü'ne sunduğu dilekçe, Kürt Müzik topluluğu "Koma Rewşen"in isminin "w" ile yazılması nedeniyle işleme konulmamıştır[91].

AİHM kişinin adını onun özel hayatının bir parçası saymaktadır[92]. Ayrıca kişinin kendi dilini kullanma hakkı ifade özgürlüğünün bir uzantısı olarak kabul edilmiştir. Burada yine azınlık dilinin özel alanda mı yoksa kamusal alanda mı kullanıldığı ayırımı önem taşımaktadır. Özel alanda kişiye tam bir serbesti tanınırken, resmi yazışmalarda bu serbesti kabul edilmemiştir. Azınlıkların yoğun şekilde yaşadığı bölgelerde idari ve adli işlemlerin talep üzerine azınlıkların kullandığı dillerde de yapılması yönünde bir eğilim var olsa bile, uluslararası hukukta devletleri azınlık dillerini resmi yazışmalarda kullanma yükümlülüğü altına sokan bağlayıcı bir kural henüz gelişmemiştir[93]. Konu AGİT Oslo Tavsiyeleri'nde de ele alınmıştır. Söz konusu belgede azınlıkların kendi anadillerindeki isimlerini kaydettirme hakkı tanınmış fakat bu kayıtlarda ilgili azınlık dilinin yazıldığı alfabenin kullanılması mecburiyeti getirilmemiştir[94]. Belgede sadece azınlık isimleri yazımında kendi dillerindeki telaffuza mümkün olduğunca uygun harflerin seçilmesi gerektiği belirtilmiştir.

---

[91] T. Tankut SOYKAN, "Alfabe sabit, isimler özgür", Güncel Makale, Radikal Gazetesi, 11.11.2003, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=95054 (29.12.2008).

[92] Case of Burghartz v. Switzerland, Judgment of 22.02.1994, No. 16213/90, metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004795&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008); Case of Ünal v. Turkey, Judgment of 10.11.2004, No. 48616/99, metin için bkz. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionSimilar=29004802&skin=hudoc-en&action=similar&portal=hbkm&Item=1&similar=frenchjudgement (29.12.2008).

[93] Bkz. yuk. dn. 91.

[94] Para 1.

Konuya ilişkin olarak gözden kaçırılmaması gereken diğer bir nokta, resmi makamlara verilen dilekçenin sadece içinde Türkçe olmayan isimlerin kullanılması nedeniyle reddi halinde hem ifade özgürlüğü hem de ayırım gözetmeme ve eşitlik ilkelerine aykırılığın gündeme gelme ihtimalidir[95]. Zira uygulamada adı İngilizce yada Fransızca olan bir konser grubu tarafından resmi bir makama dilekçe verilmesi halinde talebin işleme konulması konusunda zorluk yaşanmamaktadır. Dolayısıyla bu konuda daha eşitlikçi bir tutum sergilenmesinde yarar vardır.

4. Yargıda ve kamu hizmetinde azınlık dillerinin kullanımı

Yargısal alanda bir kişinin anladığı dili kullanması adil yargılanma hakkı kapsamında garanti altına alınmıştır. Pekçok insan hakları belgesi[96] kişinin, bir azınlığa mensup olsun yada olmasın, kendisine yöneltilen suçlamadan anladığı dilde haberdar edilmesi ve dili anlamadığı yada konuşamadığı takdirde de ücretsiz olarak tercümanın yardımından yararlanmasını öngörmektedir.

İç hukukta adil yargılanma hakkıyla ilgili Anayasa'nın 36-40. maddeleri takibat ve dava sürecinde azınlık dilinin kullanımı konusunda özel bir hüküm içermemektedir. Diğer yandan Lozan Antlaşması'nın 39/5. maddesi "...*Türkçe'den başka bir dil konuşan Türk uyruklarına ... mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıkların sağlanabileceğini*" belirtmektedir. Maddenin ifadesi biraz muğlak olup hakkın kullanımında "adli" yada "cezai" yargılama ayırımı yapmamaktadır. Uygulamada bu hak ancak cezai yargılamada garanti altına alınmışken[97] adli yargılamada bir düzenlemeye gidilmemiştir. Dolayısıyla adli yargıda sözkonusu eksiklik mahkeme katipleri yada duruşmada hazır bulunan ve fakat çeviri yapma konusunda ehil olmayan kişilerce giderilmektedir. Bu durum yargılamanın adilliğine gölge düşürmektedir.

---

[95] Bkz. yuk. dn. 91.
[96] AİHM md. 6, MSHS md. 14/3, Çerçeve Sözleşme md. 10/3.
[97] 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, md. 202/1.

Uluslararası alanda kamu hizmetlerinde azınlık dillerinin kullanımı konusunda insan hakları belgeleri sessiz kalırken temel düzenleme azınlık haklarına ilişkin enstrümanlarda yer almaktadır[98]. Bu konuda devletlerden mali imkanları ölçüsünde bireylerin kendi dillerini kullanarak kamu hizmetine erişimini teşvik etmesi beklenmektedir.

Bu konuya ilişkin olarak çarpıcı bir örnek 6 Ekim 2006'da Sur Belediye Meclisi'nin "daha erişilebilir ve etkili belediye hizmeti sunmak" amacıyla "çok dilli belediye hizmetleri" verilmesi yönünde karar almasıdır. Bu eylem sonucunda Danıştay, kararın siyasi nitelik taşıması ve Anayasa'nın ihlali nedeniyle Belediye Başkanı'nı görevden almış ve Sur Belediye Meclisini feshetmiştir[99]. İç hukuk düzenlemesinde azınlıkların kendi dillerinde kamu hizmetinden yararlanmaları konusunda aynen uluslararası düzenlemeler gibi sessiz kalınmış, konu ülkenin egemenlik alanı kapsamında kabul edilmiştir.

VI. Sonuç

Azınlık kavramının üzerinde anlaşmaya varılmış evrensel bir tanımı bulunmamaktadır. Bu tanımsızlık azınlıkların korunması konusunun siyasi alana taşınması, devletlerin egemenlik alanı içinde kalan koruma olgusuna her devlet tarafından farklı anlamlar yüklenmesine, dolayısıyla farklı uygulamaların gözlenmesine neden olmaktadır. Pekçok devletin endişesi azınlıklara tanınan hakların devletin verdikleri ile sınırlı kalmayacağı ve ülke bütünlüğünün bozulacağı yönündedir.

Bununla birlikte azınlıkların korunması konusu tümüyle keyfiliğe yer verecek şekilde yorumlanmamalıdır. Zira uluslararası metinlerde azınlık haklarının genel sınırları çizilmiştir. Bu bağlamda Çerçeve

[98] Çerçeve Sözleşme md. 10/1 ve 2, AGİT Kopenhag Belgesi para 34 , AGİT Ulusal Azınlıklara Mensup Kişilerin Dilsel Haklarına İlişkin Rapor (Report on the Linguistic Rights of Persons Belonging National Minorities) ve AGİT Oslo Tavsiyeleri para 13-15.

[99] Danıştay 8. Dairesinin 22 Mayıs 2007 tarihli ve Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 18 Ekim 2007 tarihli kararları (Soruşturma sonunda Belediye Başkanı Abdullah Demirbaş ve 21 belediye meclis üyesi hakkında "Görevi kötüye kullanma", "Şapka iktisası Kanunu", "Türk harflerinin kabulü kanununa aykırı davranma" ve "Ülke bütünlüğünü bozma" suçlarından dava açılmıştı.).

Sözleşme oldukça önemli bir yere sahiptir. Sözleşme bir yandan azınlıkların korunması konusunda belirli kriterler getirirken diğer yandan devletlerin tereddütlerini giderecek şekilde azınlık haklarını talep edebilecek kişilerin birey olduğunu ve grupça kullanılsa bile bu hakları kolektif olarak kullanmanın devletin bütünlüğüne zarar vermeyeceğini belirtmektedir.

Türkiye, Çerçeve Sözleşme'ye taraf değildir. Avrupa Konseyi üyesi olarak Türkiye, Çerçeve Sözleşmeyi onaylamak durumunda kalacaktır. Çalışmamızda belirtildiği gibi Çerçeve Sözleşme taraf devletlere geniş takdir yetkisi getiren ve ciddi bir yaptırım mekanizması bulunmayan bir belgedir. Diğer bir ifade ile ürkülmesi gereken bir metin değildir. Türkiye'nin Sözleşme'yi onaylaması azınlıkların korunması açısından etkili bir adım olarak kullanılabilir ve Avrupa Birliği yolundaki reformlar bu çerçevede ilerleyebilir.

Son yıllarda Türkiye'de azınlık haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda ciddi adımlar atılmıştır. 1990'ların başlarında medya kanalıyla Kürtçe şarkı çalınıp söylenmesine bile izin verilmeyen bir ülke olan Türkiye, Kürtçe televizyon yayınının yapıldığı bir ülke haline gelmiştir. Bununla birlikte gerek yerleşmiş ön yargılardan gerekse adımların derinlemesine uygulanmamasından kaynaklanan pekçok ciddi sorunlar da yaşanmaktadır. Kanımca, atılan adımların amacına ulaşması ve ülkeyi bölmek yerine birleştireceğinin anlaşılması için samimi ve karşılıklı bir diyalog ortamının geliştirilmesi ve azınlık kültürlerinin varlığının Türkiye'nin zenginliği olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki azınlık haklarına saygı gösterilmeden tam bir demokrasiden bahsetmek mümkün değildir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

ALGAN, Bülent: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayınları, Ankara 2007.

ARSAVA, Füsun: Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesi Işığında İncelenmesi, SBF Basımevi, Ankara 1993.

AYZİT, Aynur: "Mevzuatın Görünümü", Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), Haz. İbrahim KABOĞLU, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (242-261).

CASSESE, Antonio: "The Self-Determination of Peoples", The International Bill of Rights, The Covenant on Civil and Political Rights, New York, Colombia University Press 1981, Editör Louis Henkin, (s. 92-113).

ÇAVUŞOĞLU, Naz: "Azınlık Hakları: Avrupa Standartları ve Türkiye, Bir Karşılaştırma", Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), Haz. İbrahim KABOĞLU, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (s. 124-146).

ÇAVUŞOĞLU, Naz: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları, 2. Baskı, Su Yayınları, İstanbul 2001.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz – GÖZÜBÜYÜK, Şeref: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Genişletilmiş 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1998.

KABOĞLU, İbrahim: "İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Türkiye" Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan

Antlaşması), Haz. İbrahim Kaboğlu, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (s. 17-28).

KIRIK, Hikmet: "RTÜK Yasası, AB normları ve Kürtçe yayın" , Güncel Makale, Zaman Gazetesi, 22.06.2003, http://arsiv.zaman.com.tr/2003/06/22/yorumlar/default.htm (29.12.2008).

KURBAN, Dilek: "Confronting Equality: The Need for Constitutional Protection of Minorities on Turkey's Path to the European Union", Columbia Human Rights Law Review, Vol: 151, No.35, 2003 (s.151-214).

MERAY, Seha L (Çev): Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler, İkinci Takım, Cilt II, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

ORAN, Baskın: "Lozan'ın Azınlıkların Korunması Bölümünü Yeniden Okurken", SBF Dergisi, Cilt 49, No.3-4 (Haziran-Aralık 1994), (s.283-301).

ORAN, Baskın: Küreselleşme ve Azınlıklar, İmaj Yayınevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Basım, Ankara 2001.

ORAN, Baskın: Türkiye'de Azınlıklar (Kavramlar, Teori, Lozan, İç mevzuat, İçtihat, Uygulama), İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

PAZARCI, Hüseyin: Uluslararasrası Hukuk, Güncelleştirilmiş 4. Bası, Ankara 2006.

REHMAN, Javaid: "Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları", Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), Haz. İbrahim KABOĞLU, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (s. 95-123).

SADİOĞLU, Sedat: "Azınlık Sorunu ve Çözüm Önerileri" Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), Haz. İbrahim KABOĞLU, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, 2002, (s. 363-368).

SOYKAN, T. Tankut: "Alfabe sabit, isimler özgür", Güncel Makale, Radikal Gazetesi, 11.11.2003, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=95054 (29.12.2008).

SOYSAL, İsmail: Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1. Cilt, (1920-1945), 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1989.

TAHMAZOĞLU UZELTÜRK, Sultan: "Dil Özgürlüğü", Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, 1998-1999.

TERZİOĞLU, Süleyman S.: Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı, Birinci Basım, Alp Yayınevi, Ankara 2007.

Ulusal ve Uluslararası Mahkeme Karar ve Görüşleri

Anayasa Mahkemesi, Hak ve Özgürlükler Partisi Kararı, 2002/1 esas (siyasi parti kapatma), 2008/1 karar.http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2008/07/20080701-9.htm (29.12.2008).

European Commission on Human Rights Case of Fryske Nasjonale Partij and others v. The Netherlands, Judgment of 12.12.1985, No. 11100/84. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29005197&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2009).

European Court of Human Rights Case of Bekir-Ousta and Others v. Greece, Judgment of 11/10/2007, No. 35151/05. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionSimilar=29004559&skin=hudoc-en&action=similar&portal=hbkm&Item=1&similar=frenchjudgement (27.12.2008).

European Court of Human Rights Case of Burghartz v. Switzerland, Judgment of 22.02.1994, No. 16213/90. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004795&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008).

European Court of Human Rights Case of Campbell and Cosans v. United Kingdom, Judgment of 25.02.1982, Application No. 7511/76

and 7743/76. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004603&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008).

European Court of Human Rights Case of Cyprus v. Turkey , Judgment of 10.05.2001, No. 25781/94. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004724&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008).

European Court of Human Rights Case of Emin and Others v. Greece, Judgment of 27/03/2008, No. 34144/05. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionSimilar=29004531&skin=hudoc-en&action=similar&portal=hbkm&Item=1&similar=frenchjudgement (27.12.2008).

European Court of Human Rights Case of Gorzelik and others v. Poland, Judgment of 17.02.2004, No. 44158/98. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004867&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2009).

European Court of Human Rights Case Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium, Judgment of 23.06.1968, No.1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 ve 2126/64. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004674&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008).

European Court of Human Rights Case of Tourkiki Ettosi Xanthis and Others v. Greece, Judgment of , 27/03/2008, No. 26698/05. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionSimilar=29004514&skin=hudoc-en&action=similar&portal=hbkm&Item=1&similar=frenchjudgement (27.12.2008).

European Court of Human Rights Case of Young, James and Webster v. United Kingdom, Judgment of 13.08.1981, No. 7601/76 and 7806/77. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=29004637&skin=hudoc-en&action=request (29.12.2008).

European Court of Human Rights Case of Ünal v. Turkey, Judgment of 10.11.2004, No. 48616/99. http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/

portal.asp?sessionSimilar=29004802&skin=hudoc-en&action=similar&portal=hbkm&Item=1&similar=frenchjudgement (29.12.2008).

Permanent Court of International Justice Advisory Opinion on Minority Schools in Albania, 1935 PIJC. (Ser. A/B) No. 64 (April 6). http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1935.04.06_albania/ (29.12.2008).

Diğer metinler

Report: "A quest for Equality: Minorities in Turkey", Minority Rights Group International, 2007. http://www.minorityrights.org/?lid=4572 (29.12.2008).